

MUZEJI SUSJEDSTVA

MIRJANA ANDRIĆ TALIJANAC □ Udruga mladih muzeologa Kontraakcija, Zagreb

(...) sličnost između ekomuzeja i muzeja susjedstva jest to da je njihov zajednički nazivnik – zajednica. Ona je motor i svrha novijih muzeja. Njihova je teorija uvjetovana suživotom čovjeka, njegove okoline i baštine.

Uvod. Rad *Muzeji susjedstva* nastao je iz osobnih razloga. Naime, od 2008. godine, kada je pokrenut projekt *muzej Kvarta*, dio sam udruge koja se bavi muzeološkim djelovanjem u zagrebačkim kvartovima. Stoga je jedno poglavlje u ovom radu posvećeno Udruzi mladih muzeologa Kontraakcija i projektu *muzej Kvarta*, koji vjerno prati i nadopunjuje koncept muzeja susjedstva na neinstitucionalan način, za razliku od muzeja susjedstva koji je u svojoj prirodi urbani institucionalni oblik muzeja.

U nedostatku konkretnih primjera ili literature bilo se potrebno pretežito osloniti na vlastito iskustvo, imajući pritom na umu razlike primijećene prilikom istraživanja drugih izričaja muzeja susjedstva. Osim prezentacije muzeja susjedstva na teorijskoj razini, u radu će biti predstavljeni muzeji koji su u svojim počecima bili prvi muzeji susjedstva, ali su se tijekom vremena razvili u neki drugi muzeološki izričaj – u muzeje koji su istodobno muzeji susjedstva i neki drugi tip muzeja, u muzejske akcije koje su izraz muzeja susjedstva te u ostale inačice tog tipa muzeja. Ta raznolikost prezentiranih predstavnika muzeja susjedstva posljedica je raznolikosti koju nalazimo u stvarnosti, a koja je uglavnom određena teritorijem i društvom.

Informacije o muzejima prikazanim u radu gotovo su isključivo prikupljene preko interneta ili s web-stranica samih muzeja. Neki su prikazi muzeja na web-stranicama detaljniji, a drugi su manje detaljni, s većim ili manjim brojem informacija i opširnijim ili manje opširnim načinom na koji se određeni muzej prezentira široj javnosti. Stoga ni ovaj pregled muzeja nije tekao nekim sustavnim putem, niti su svi muzeji prezentirani na jednak način.

O muzejima možemo saznati koje je njihovo poslanje, na koji način funkcioniraju, koje muzeološke ili šire baštinske teorije zastupaju, kakve tipove izložaba priređuju, s kakvim se problemima suočavaju, što nude svojim posjetiteljima i sl.

Unatoč manjku stručne literature, smatram da je vrijednost ovog rada upravo zajednički prikaz praktičnog djelovanja svih tih muzeja unutar iste cjeline, što je omogućilo njihovo uspoređivanje, uočavanje sličnosti i razlika među njima te dublje ulaženje u prirodu te vrste muzeja, koja je dugo ostala daleka našoj sredini. U ovom su radu

predstavljeni sljedeći muzeji i muzeološke akcije: Anacostia Neighborhood Museum iz Washingtona, nizozemski Volksbuurtmuseum iz Utrechta, District Six Museum iz Johannesburga, El Museo del Barrio iz New Yorka, Ecomuseu quarteirão cultural du matadouro iz Rio de Janeira, FHXB Friedrichshain-Kreuzberg Museum iz Berlina, projekt *muzej Kvarta* Udruge mladih muzeologa Kontraakcija iz Zagreba te projekt *Zagrebački kvartovi* Muzeja grada Zagreba. Svaki je na svoj način poseban i svaki daje drugačiju sliku muzeja susjedstva, od njihova nastanka, problema s kojima se suočavaju i, na kraju, uspjeha što su ga postigli. Sve to potvrđuje kako je riječ o iznimno živome muzejskom konceptu.

Muzej susjedstva – teorija i praksa

Koncept muzeja susjedstva u stručnoj se literaturi pretežito spominje unutar promišljanja o vrlo bliskoj muzeološkoj praksi ekomuzeja, koja postoji dulje od četrdeset godina, ali još uvijek se nerijetko smatra novijom muzeološkom idejom. Možda je razlog tome činjenica da od pojave ekomuzeja nije bilo novijih ideja koje bi u toj mjeri "zaokrenule" muzeološku misao i praksu.

Još je zanimljivija spoznaja kako je muzej susjedstva nastao otprilike u isto doba kada i ekomuzej, potkraj 1960-ih godina. Unatoč već dovoljno dugom razdoblju postojanja ideje ekomuzeja, muzeja zajednice i muzeja susjedstva, ti tipovi muzeja još uvijek nisu dovoljno istraženi, rasprostranjeni ni prepoznati u javnosti. Ekomuzej je u svojim počecima doživio određenu popularnost i procvat, čak i priznanje kakvo nikada nije dodijeljeno muzejima susjedstva ili pak nije prešlo granice običnog spomena te ideje i prakse predstavljanjem primjera prvoga službenog muzeja susjedstva u Anacostiji, Washington.

Konkretno, sličnost između ekomuzeja i muzeja susjedstva jest to da je njihov zajednički nazivnik – zajednica. Ona je motor i svrha novijih muzeja. Njihova je teorija uvjetovana suživotom čovjeka, njegove okoline i baštine.

Potrebu za daljnjim definiranjem, istraživanjem i razmjernom istraživanja o takvim tipovima muzeja dokazuje *Prva muzejska konferencija o ekomuzejima, muzejima zajednice i živoj zajednici*¹, održana od 19. do 21. rujna 2012. u Seixalu, Portugal.²

¹ 1st International conference on ecomuseums, community museums and living communities.

² URL: <http://ecomuseums2012.greenlines-institute.org> (posjećeno: 15. srpnja 2012.).

Mnogi muzeji i muzejske akcije u svojoj biti mogu biti muzeji susjedstva a da toga i nisu svjesni. No postoji i mogućnost da je njihov izbor ne proglašavati se tim tipom muzeja. S ekomuzejima je situacija različita utoliko što se neki muzeji proglašavaju ekomuzejem iako ne zadovoljavaju većinu kriterija za taj status. Naime, pitanje je bi li se neki ekomuzeji koji su, primjerice, više parkovi prirode trebali nazivati ekomuzejima? Slično se pitanje postavlja i za muzeje susjedstva. Jesu li poznati muzeji susjedstva stvarno muzeji susjedstva? Samo zato što se neki muzeji ne nazivaju muzejima susjedstva i što su takvi muzeji još malobrojni, ne znači da oni to nisu.

Muzej susjedstva nastao je zbog potrebe da služi manjoj zajednici unutar današnjih sve većih gradova. Gradski muzeji imaju prevelik prostor na kojemu djeluju i koji zastupaju da bi se mogli dovoljno temeljito posvetiti manjim gradskim jedinicama. Stoga uloga gradskih muzeja često ne može biti potpuna i konstantna jer je njihova lokacija vrlo često previše udaljena od lokalne zajednice kojoj su potrebni. Osim toga, opseg posla im ne dopušta posvećenost samo jednoj gradskoj četvrti. Dakle, riječ je o problemu prisutnosti muzeja i stalnom dodiru sa zajednicom, a tim uvjetima gradski muzeji ne mogu udovoljiti koliko god se trudili. I ne trebaju. U tim okolnostima svoju realizaciju nalazi ideja muzeja susjedstva, koji može preuzeti tu zadaću.

Pitanje termina *muzej susjedstva*, koji je hrvatski prijevod engleske inačice *neighborhood museum*, djeluje pomalo zbunjujuće. Imajući na umu kako je muzej susjedstva češće određen svojom zajednicom, a rjeđe teritorijem, nameće se pitanje bi li se pojam *neighborhood museum* trebao prevesti nekako drugačije. Za sada sam naišla na

sl.1. Posjetitelji na izložbi: *The Rat: Man's Invited Affliction*, 1969.-1970. Iz arhiva Smithsonian Instituta.

sl.2. Članovi Anacostia Historical Society poziraju ispred prve lokacije Teatra Curver koji je služio kao prvi dom Anacostia Neighborhood Museuma, sada poznatog kao Anacostia Community Museuma, 1967.

nazive *muzej zajednice*³ (u prijevodu Duclosova članka) te na muzej mjesne zajednice⁴ (u doktorskom radu Tomislava Šole). Postavlja se pitanje je li pritom riječ o istim tipovima muzeja ili samo o sličnima?

Nadalje, pitanje je koliko se, i je li se uopće, naziv *muzej susjedstva* ustalio u hrvatskoj muzeologiji i muzejskoj praksi ili barem među onima koji se detaljnije bave tom znanstvenom granom, da li se termin u potpunosti razumije i upotrebljava? Unutar uskog kruga zagrebačke muzejske i muzeološke zajednice projekt *muzej Kvarta* prepoznat je kao moguća poveznica s terminom *muzej susjedstva*. Možda i zato što naziv projekta asocira na sam naziv ili na moguću prijevod engleske inačice *neighborhood museum*.

Možda bi se dvjema dodatnim ili mogućim zamjenama naziva *muzej susjedstva* mogli pridružiti i neki drugi, primjerice, muzej kvarta, muzej četvrti ili, kad je riječ o Volksbuurtmuseumu iz Utrechta, muzej distrikta. Sve su to moguće i legitimne varijante koje se razlikuju od slučaja do slučaja, tj. od susjedstva do susjedstva.

3 Duclos, 1994: 58.

4 Šola, 1985: 211.

sl.3. Anacostia Neighborhood Museum: postavljanje temelja muzeja (J. Kinard, drugi s lijeva, Ripley, prvi s desna)

Izvor: Smithsonian Institution Archives (Wikimedia Commons)

Autor fotografije: Rhawn Anderson

sl.4. Otvoreње Anacostia Neighborhood Museuma: pripreme za otvorenje muzeja, dva dječaka metu pred ulazom.

Izvor: Smithsonian Institution Archives (Wikimedia Commons)

Autor fotografije: nepoznat

Kao i u hrvatskom jeziku, problem s nazivom može se uočiti čak i u originalnoj verziji tog tipa muzeja. Naime, autori termina *neighborhood museum* nakon nekog su vremena taj naziv promijenili. Tako se Anacostia Neighborhood Museum, osnovan 1967., od 2006. godine naziva Anacostia Community Museum.

Jedan od problema određivanja poslanja muzeja susjedstva jest činjenica da se oni međusobno prilično razlikuju. To će se vidjeti i u sljedećim poglavljima, na primjerima muzeja koji se mogu klasificirati kao muzeji susjedstva, kako u svijetu, tako i na uskom području grada Zagreba. Muzeji susjedstva mogu biti, ali nužno to nisu, javni muzeji, poput Anacostia Neighborhood Museuma, čiji je osnivač Institut Smithsonian. Među primjere neinstitucionalnog muzeja susjedstva možemo ubrojiti brazilski ekomuzej ili projekt *muzej Kvarta*. Te muzeje, kao što je već navedeno, mogu osnovati same zajednice ili muzeološki osviješteni entuzijasti. Razlike između muzeja susjedstva nekad su tolike da se može pomisliti kako ih povezuje isključivo pojam susjedstva i rad u nekom određenom susjedstvu/čtvrti. Određeni su muzeji orijentirani na jednu nacionalnu zajednicu unutar susjedstva ili četvrti, poput El Musea del Barrio, koji je u početku svog djelovanja bio posvećen portorikanskoj manjini unutar istočnog Harlema u New Yorku.

U primjeru Alexandra Heritage Centrea naglasak nije na susjedstvu, na zajednici ni na muzeju već na baštini. Neki od tih muzeja zastupaju pojedinu društvenu klasu, primjerice radnike u svojoj četvrti, kao što to čini Volksbuurtmuseum u Utrechtu. Usto, njihova se tematska orijentacija razlikuje od muzeja do muzeja. Neki su više orijentirani na povijest tog susjedstva, neki na umjetnost, ali u cjelini više pripadaju kategoriji općih muzeja.

Postoje i razlike u metodama kojima se muzeji koriste, različite su im i ciljne zajednice, kao i sudjelovanje zajednice u osnivanju muzeja i u njegovu daljnjem radu, tematike izložaba koje postavljaju itd.

Daljnje razlike među muzejima susjedstva također su velike i raznolike. Za početak možemo uvesti potkategorije društvene i teritorijalne određenosti tih muzeja. Društvena je određenost muzeja susjedstva možda češća odlika i polako zaobilazi teritorijalne granice susjedstva/kvarta te prelazi u muzeje specifične zajednice. Teritori-

jalnu određenost lakše je definirati. Njezine se granice ne prelaze lako i sve što je napravljeno unutar njih pripada djelokrugu muzeja susjedstva. Jedno susjedstvo ima svoju zajednicu, ali unutar nje mogu postojati još specifičnije veće ili manje zajednice. Osnujemo li muzej o svima njima, onda je to muzej susjedstva, ali ako napravimo muzej za samo jednu od tih mnogih zajednica, on će biti muzej zajednice, koji nije nužno muzej mjesne zajednice. To je ono čemu teži sistematizirani pristup, no to ipak nije lako primjenjivo. Isto je dr.sc. Darko Babić ustvrdio za ekomuzeje napisavši:

*Eko-muzeji nisu čvrste jednoobrazne forme, oni se mijenjaju i prilagođavaju zavisno o vremenu, prostoru i, najvažnije od svega, o populaciji, zajednici u kojoj djeluju i potrebama njenog razvoja, pa su i same definicije uvijek evolutive.*⁵

Ista se definicija može primijeniti i na muzej susjedstva jer je upravo to ono što odražava njegovu bit. Nema jedinstvene forme jer se ona mijenja i prilagođuje ovisno o zatečenom stanju unutar specifičnog prostora, o vremenu i zajednici kojoj muzej pripada. Stoga svaki muzej susjedstva može imati vlastitu definiciju o svojoj biti, značenju i ciljevima, a opet biti dio nečega većeg čemu je zajednički nazivnik *muzej susjedstva*. Jedine definicije koje su primjenjive u spomenutim primjerima izrazito su široke i njihovo tumačenje može varirati ovisno o čitatelju.

Muzej susjedstva mora se prilagođivati zajednici i prostoru, pa stoga ne može sustavno pratiti zadane upute i pravila. On mora tražiti svoje načine da uspije ostvariti zadane ciljeve. Ako je spomenute muzeje osnovala njihova zajednica, u startu su najčešće u nezavidnijoj situaciji nego javni muzeji i suočavaju se s problemima za koje moraju naći nova i inovativna rješenja. Problem novčane sigurnosti muzeji susjedstva pokušavaju riješiti uz pomoć svoje zajednice, tj. onih koji su ih pomogli osnovati ili su ih potpomagali vlastitim prihodima.

Idealna bi praksa bila da ekomuzej osnuje zajednica u kojoj djeluje, a isto vrijedi i za muzej susjedstva. Na primjeru El Museuma del Barrio možemo primijetiti kako je on nastao na zahtjev zajednice koja ga je svojim naporom utemeljila, ali isprva ne kao muzej. Česta je

pojava da je muzej susjedstva rezultat neke druge ideje, drukčije potrebe unutar zajednice, koja s vremenom preraste u nešto veće kao što je muzej susjedstva. Promotrimo primjer Volksbuurtmuseuma, čiji je začetak bio Komitet Distrikta C, a osnovan je radi zaštite i obnove Distrikta C, jedne od četvrti u nizozemskom gradu Utrechtu.⁶ Tijekom vremena ispostavilo se da im je potreban muzej, ali ne bilo kakav, već muzej koji prati njihove potrebe.

Korist od muzeja susjedstva može biti višestruka. Ponajprije je usmjerena na pripadajuću lokalnu zajednicu unutar jednog susjedstva, četvrti ili kvarta, ali korist od djelatnosti takvog muzeja širi se i izvan granica tog prostora. Nijedan muzej nije ekskluzivan, a kao takav i ne bi mogao opstati. Stoga muzeji susjedstva prije svega rade za dobrobit svoje zajednice, a s veseljem dočekuju i ugošćuju ostale građane i turiste. Okreću se temama koje su aktualne u njihovoj zajednici, članovima zajednice pokušavaju predstaviti sve potrebne informacije te ih navesti na dublje razmišljanje o pitanjima koja su važna za njih.⁷ Edukacija na praktičnoj razini za svoju, ali i širu zajednicu te bavljenje aktualnim temama ono je čemu muzeji susjedstva trebaju težiti.

Praksa pojedinog muzeja susjedstva mora biti usko specijalizirana za manje područje, mora biti lokalizirana jer inače prelazi granice svojega imena i područja djelovanja. Dakle, muzeji susjedstva su po svojoj definiciji manji muzeji. Tu je praksu zagovarao i sam "otac" muzeja susjedstva John Kinard, smatrajući da veliki muzej nije pravo rješenje, već su to, naprotiv, mali i lokalni centri baštine.

Preteča muzeja susjedstva, ili barem muzej s velikim utjecajem na nj, jest zavičajni muzej, i to ako na muzej susjedstva gledamo prema teritorijalnom kriteriju. Naime, ako to susjedstvo sagledavamo na široj razini, shvatit ćemo da je muzej susjedstva samo mikroverzija zavičajnog muzeja. Jednako tako, zanimljiva je ideja o varijanti još manjeg muzeja susjedstva – o muzeju zgrade ili muzeju ulice. Zašto ne? Zadaća je muzeologije da promišlja sve varijante koje su na korist njezinim korisnicima.

Pisanje o urbanizmu susjedstva logična je tema istraživanja unutar koncepta muzeja susjedstva. Ona može biti dominantna, kao u primjeru *muzeja Kvarta*, ili sporedna,

ako postoji snažnija tema obrade poput prisilnog iseljavanja stanovništva iz nekog susjedstva za vrijeme apartheida, što je tema koju obrađuje District Six Museum. Napokon, možda će o obilježjima muzeja susjedstva ponajbolje progovoriti praktični primjeri o kojima ćemo pisati u nastavku.

Primjeri muzeja susjedstva u svijetu

Globalizacija je danas dovela do širenja informacija i ideja brzinom interneta. Ideje kao što je ona o drugačijim tipovima muzeološke prakse, primjerice o muzeju susjedstva, razvijaju se malo sporijim tempom, ali ipak dovoljno brzo, i šire se cijelim planetom. Primjeri muzeja susjedstva koje sam uspjela pronaći većinom su iz Sjeverne Amerike, Europe, Južne Amerike i Afrike.

Vjerojatno zbog jezične barijere nisam uspjela pronaći slične tipove muzeja na azijskom području, ali duboko vjerujem u njihovo postojanje. Primjeri iz Južne Amerike, tj. konkretni primjer iz Brazila, te iz Afrike govore da muzeji susjedstva nisu ideja koja se isključivo odnosi na bogate zapadne zemlje svijeta. Naprotiv, svjetski gradovi i njihove urbane jedinice često traže načine da u nekom obliku iskažu svoj partikularni identitet, a muzej susjedstva jedan je od oblika koji im je na raspolaganju. Siromaštvo nije razlog za nepostojanje muzeja susjedstva.

Upravo suprotno, siromašne četvrti često vape za nečim sličnim, za nekim tko će im, među ostalim, potvrditi njihovu važnost. Primjer toga je Ecomuseu do quarterião iz Rio de Janeira, koji je zapravo muzej susjedstva, a smješten je u najsirašnijem dijelu grada, u gradskim favelama. Slična je situacija i u Johannesburgu, s Alexandra Heritage Centrom, koji je za svoje susjedstvo istodobno muzej i kulturni centar. Alexandra Heritage Centar izgrađen je 2000. godine u siromašnoj crnačkoj četvrti, iz koje svojom suvremenom arhitekturom iskače iz prostora susjedstva.⁸ Centar služi susjedstvu ustupanjem svoga prostora za kulturno djelovanje, što uključuje i muzeološku djelatnost. Dapače, njegovi korisnici, tj. stanovnici te siromašne četvrti, sudjelovali su u izradi koncepta te u planiranju i izgradnji Centra. Mogli bismo zaključiti da je to idealan primjer muzeja susjedstva, ali nedostaju nam brojne informacije o funkcioniranju centra/muzeja, o njihovoj izložbenoj djelatnosti, temama

sl.5. Izložba Američkog udruženja za unapređivanje znanosti u Anacostia Neighborhood Museum, 1972.
Izvor: Smithsonian Institution Archives
(Wikimedia Commons)
Autor fotografije: nepoznat

sl.6. Djeca u Anacostia Neighborhood Museum.
Izvor: Smithsonian Institution Archives
(Wikimedia Commons)
Autor fotografije: nepoznat

Okreću se temama koje su aktualne u njihovoj zajednici, članovima zajednice pokušavaju predstaviti sve potrebne informacije te ih navesti na dublje razmišljanje o pitanjima koja su važna za njih.

⁶ www.volksbuurtmuseum.nl

⁷ Zanimljiv je primjer izložbe *The Rat: Man's Invited Affliction* u tadašnjem Anacostia Neighborhood Museumu, čiji je povod bila borba protiv štakora u jednoj četvrti i načini kako ih se riješiti. Muzej je time predstavio neuobičajenu muzejsku temu, i to ne zato što je bila muzejska novotarija ili hir, već zato što su time na konstruktivan način odlučili pomoći svojoj siromašnoj zajednici koja se borila protiv tih štetoinja.

⁸ Nalazi se nasuprot tzv. Mandelinu vrtu, kolibi u kojoj je prvi crni predsjednik Južnoafričke Republike Nelson Mandela boravio tijekom 1940-ih godina.

sl.7. Muzej je od 2006. godine promijenio ime i danas se zove Anacostia Community Museum, Washington, D.C.

koje obrađuju i o uključenosti same zajednice kojoj Centar služi.

Postojanje muzeja susjedstva u svijetu ne možemo zahvaliti samo običnom prijenosu te ideje iz knjige, sa zajedničkog sastanka pripadnika muzejske profesije ili iz posjeta neke, tom idejom inspirirane, osobe takvome muzeju. Uz prave uvjete i uz postojanje nekoga tko bi se posvetio funkcijama, istraživanjima i svemu što je potrebno za rad muzeja susjedstva, oni bi gotovo redovito nastajali u većim gradovima isključivo iz društveno-urbanističke potrebe. Naime, muzej susjedstva ima urbani karakter, koji je neodvojiv od njegova bića. Što je grad veći i raznolikiji, to se teže identificirati s njegovom sveobuhvatnošću. Stoga nastaje potreba za identificiranjem manjega lokalnog identiteta koji je potrebno očuvati, istražiti i proučeno zabilježiti te za otkrivanjem zajednica kojima je u tom smislu potrebno služiti i omogućiti im uvid u istraženo.

Anacostia Neighborhood Museum

Posve je prirodno i nužno listu muzeja susjedstva započeti upravo s Anacostia Neighborhood Museumom, koji je u svojim početcima bio mali muzej za lokalnu zajednicu. Naime, taj se muzej smatra prvim muzejom susjedstva. U vrijeme njegova nastanka razmišljanje o takvom tipu muzeja bilo je posve novo i muzeološkoj je zajednici bilo vrlo zanimljivo. U to se vrijeme "zakotrljala" i cijela priča o ekomuzejima tako da su muzeološki institucionalni noviteti postali trend.

Anacostia Neighborhood Museum osnovao je čuveni Institut Smithsonian 1967. godine u Washingtonu.⁹ To je istodobno bio i način da se muzeji Smithsoniana približe obližnjoj četvrti Anacostiji. Anacostia je jedna od najvećih afroameričkih četvrti unutar Kolumbijskog distrikta te se Anacostia Neighborhood Museum bavio Afroamerikancima i njihovim svakidašnjim problemima. Ključan činitelj i poticaj za rađanje ideje o muzeju susjedstva baš u toj četvrti bili su tadašnji rasni nemiri u borbi za prava Afroamerikanaca u SAD-u, s nadom da se isto neće dogoditi i u Washingtonu.¹⁰ Washington je ipak, nedugo nakon otvorenja Muzeja u travnju 1968., također bio jedan

od gradova zahvaćenih rasnim nemirima. Afroamerički pastor i aktivist za građanska prava John Kinard, koji je bio aktivno uključen u rad zajednice, imenovan je ravnateljem Muzeja u srpnju 1967. i na toj je dužnosti ostao do svoje smrti 1989. godine.¹¹ Prema današnjim standardima, nije imao potrebne kvalifikacije za ravnatelja muzeja, ali kako to nije bio uobičajeni muzej, bilo je prirodno da i ravnatelj bude neuobičajen. Kinardova je pokretačka snaga bio rad za dobrobit svoje crnačke zajednice, bilo u obliku prikupljanja zapisa o njihovoj osobnoj povijesti ili o problemima njihove svakodnevice, ali svakako uz njihovu pomoć.

Godine 1978. Kinard je pomogao osnovati African American Museum Association (AAMA), koji je predstavljao male lokalne afričko-američke muzeje umjetnosti, kulture i povijesti u cijelom SAD-u. Taj mali i lokalni aspekt bilo je nešto što je Kinard smatrao izuzetno pozitivnim, gotovo nužnim za opstanak takvog tipa muzeja. Stoga se snažno protivio odluci Kongresa da osnuje National Museum of African American History and Culture. Naime, smatrao je da će tako veliki muzej progutati sve financije, muzejske predmete i stručno osoblje koje bi inače moglo poslužiti manjim lokalnim muzejima.

Pod njegovim vodstvom Anacostia Neighborhood Museum već je tijekom prvih osam godina organizirao 35 velikih izložaba, dakle, oko četiri do pet velikih izložaba u godini. Jedna od njihovih prvih izložaba – *Fredrick Douglas, the Sage of Anacostia, 1817 – 1895* Institut Smithsonian poslao je na državnu turneju. Njihove su izložbe bile odraz osjetljivosti na teme koje su mučile anacostijsku zajednicu. Radili su izložbe o problemima kriminala i ilegalne trgovine drogom te o lošim stambenim uvjetima i manjku kvalitetne edukacije u afroameričkim zajednicama.

Osim toga, na izložbama je predstavljana afroamerička povijest i umjetnost obradom tema kao što su imigracija, ropstvo, građanska prava i glazba. Sve je to rađeno uz vrlo aktivno sudjelovanje zajednice. Kinard se posebno založio da mladež Anacostije bude uključena u nastanak Muzeja.

U samim početcima rada Muzeja djelovao je Susjed-ski savjetodavni komitet¹², koji se sastojao od 90 ljudi.

⁹ Zasluge za rad i ideje tog muzeja uglavnom se pripisuju njegovu dugogodišnjem ravnatelju Johnu Kinardu, ali ideja o osnivanju tog tipa muzeja pripada S. Dillonu Ripleyju, tajniku Instituta Smithsonian. On je tu ideju maloga i interaktivnog muzeja, fokusiranoga na probleme susjedstva, počeo pripremati već 1966. godine.

¹⁰ Za SAD to su bila turbulentna vremena u smislu borbi za građanska prava, pogotovo za građanska prava crnaca. Otvorenju i ideji muzeja u Anacostiji prethodili su ubojstvo Malcolma X-a i nemiri potaknuti rasnim problemima u Los Angelesu 1965. te u Detroitu i Newarku 1967.

¹¹ https://en.wikipedia.org/wiki/John_Kinard (posjećeno: 20. siječnja 2016.).

¹² Neighborhood Advisory Committee.

Komitet se okupljao i pomagao u planiranju programa i izložaba Muzeja te čak sudjelovao u izboru predmeta koji će biti izloženi. U to vrijeme bio je to rijedak primjer otvorenosti muzejske institucije nestručnim osobama te spremnosti za njihovo uključivanje u muzejski rad.

Inače, izravno uključivanje članova zajednice u rad Muzeja bila je hvaljena i isticana praksa u konceptu ekomuzeja. U primjeru Anacostia Neighborhood Museuma takvoj se praksi težilo zbog svrhe postojanja Muzeja, dakle radi privlačenja lokalne zajednice Institutu Smithsonian, ali i zbog samog Johna Kinarda, koji je tu praksu poticao, to više što je Muzej bio na samom početku svog rada.

Naime, muzejsko se osoblje u početku sastojalo od samo osam članova, od kojih je samo jedan bio stalno zaposlen. Nije bilo ni kustosa, a ni istraživača. Nije iznenađujuće što se Muzej u svojim počecima u mnogočemu morao osloniti na svoju zajednicu. Kinardov je uspjeh to što je uspio uključiti zajednicu u rad Muzeja, što zvuči jednostavno, ali je izuzetno teško. Osoblje anacostijskog muzeja i članovi zajednice zajedno su radili na uređenju i adaptiranju zgrade koja je nekoć bila kino te na njezinoj preobrazbi u izložbeni prostor, u muzej.

Tijekom vremena Muzej je počeo rasti i razvijati se, a broj osoblja se povećavao. Sve do kasnih 1970-ih godina Muzej nije imao stalni postav jer nije imao dozvolu za to od Instituta Smithsonian. Njihova prva izložba u 1967. bila je rekonstrukcija jednog izloga iz Anacostije, koji je potjecao iz 1890. godine, kazalište, vrlo mali zoološki vrt i kolekcija prirodoslovnih predmeta. Od 1972. godine već su imali deset zaposlenih, koji su radili unutar tri odjela: u uredu ravnatelja Muzeja, u Edukacijskom odjelu i u Istraživačko-izložbenom odjelu.¹³ Godine 1977. postavili su izložbu *Anacostia Story*, koja je predstavila povijest četvrti od 1608. do 1930. godine. Izložbe su se množile, a ideja muzeja susjedstva pročula se i počela se širiti SAD-om. Što je Muzej postajao veći, to je imao sve više problema s izravnim uključivanjem zajednice u svoj rad i u postavljanje izložaba.

Savjetodavni je komitet smanjen i zamijenjen Upravnim odborom. Nakon Kinardove smrti 1989. došlo je do velikih promjena. Promjena politike i samog imena anacostijskog muzeja došla je sa Stevenom Newsomeom¹⁴, novim ravnateljem, koji je tu dužnost preuzeo 1991. godine. Naime, ime Muzeja promijenilo se 1995.: Anacostia Neighborhood Museum postao je Anacostia Museum and Centre for African American History and Culture. Tada mu je namijenjena uloga ogranka muzeja što ga je osnovao američki Kongres – National Museum of African American History and Culture, čemu se Kinard oštro protivio. Nakon odlaska Newsomea s mjesta ravnatelja i dolaska Camillea Akejua Muzej je doživio nove promjene. Cijela je ta priča, zapravo, izuzetno zanimljiv primjer koji pokazuje koliki je utjecaj ravnatelja na rad i usmjerenost muzeja odnosno, kad je riječ o Kinardu, to je primjer utjecaja karizmatičnog ravnatelja. Muzejsko se

istraživanje donekle vratilo svojim korijenima i Muzej se opet fokusirao na probleme zajednice u Anacostiji.

Usto, Muzej je ponovo promijenio ime u ono koje i danas nosi. Od 2006. godine zove se Anacostia Community Museum.¹⁵ No jedan se važan dio identiteta Muzeja nije vratio svojim korijenima iz vremena kad ga je vodio Kinard. Naime, zajednica Anacostije izgubila je svoje pravo odlučivanja o izložbama. Otada je to pravo isključivo u nadležnosti kustosa, a koncept određuje isključivo muzejsko osoblje. Time je Muzej izgubio svoje bitno obilježje – postao je više institucionalan, a manje otvoren zajednici kojoj služi. Osim toga, Muzej je nakon Kinarda na neki način izašao iz sfere muzeja susjedstva, a više je postao muzej zajednice u posve odvojenom smislu¹⁶, iako te dvije stavke katkad ne isključuju jedna drugu. U ovom primjeru prerastao je u muzej afroameričke zajednice.

El Museo del Barrio

El Museo del Barrio istodobno je počeo kao muzej susjedstva i muzej jedne od svojih zajednica. Uz Anacostia Neighborhood Museum, često se navodi kao primjer muzeja susjedstva. Svoj početak zahvaljuje zajedničkoj akciji zajednice istočnoga i središnjeg Harlema u New Yorku potkraj 1960-ih godina, usmjerenoj na školski program za njihovu djecu. Naime, tamošnja djeca u školi uopće nisu učila o svojoj afroameričkoj i portorikanskoj kulturi. Roditelji su se okupili i zatražili od školskog odbora da u nastavu uvede edukacijski program koji će govoriti o njihovoj različitoj podrijetlu i valorizirati njihovu kulturnu baštinu. Istodobno su angažirali umjetnika i nastavnika Raphaela Montañeza Ortiza da sastavi nastavni program za djecu portorikanskog podrijetla. Umjesto toga, on je osnovao muzej zajednice unutar njihova susjedstva – istočnog Harlema. Istočni je Harlem bio poznat i kao El Barrio, što u prijevodu znači *kvart* ili *susjedstvo*, a u njemu je većinsko stanovništvo bilo portorikansko. Teritorijalno gledano, bio je to muzej susjedstva, ali nije obuhvatio cjelokupnu zajednicu istočnog Harlema, pa je više bio muzej portorikanske zajednice u istočnom Harlemu. Također, Ortiz je Muzej želio posvetiti portorikanskoj dijaspori u SAD-u. U svojem pismu upućenom portorikanskim umjetnicima novi je Muzej opisao sintagmom *susjedski muzej portorikanske kulture*.¹⁷

Muzej je u njegovim počecima, od 1969. do 1974., financirao školski odbor, njegov je prošireni naziv bio El Museo del Barrio, Community School district 4M.

Muzejske su izložbe organizirane u jednoj školi u istočnom Harlemu. Svoju prvu donaciju slika za stalni postav – kolekciju grafika, dobili su 1971., iste godine kada su dobili i vlastiti prostor. Po svojoj građi Muzej je više orijentiran prema umjetnosti. Postavljane su izložbe koje su se bavile temama umjetničke baštine Portorika od pretkolumbijskog doba do danas, ropstvom unutar afroportorikanske baštine, djelima portorikanskih umjetnika.

sl.8. El Museo del Barrio, New York, 2009.
Autor : The Fixers Creative Commons
Attribution-Share Alike 3.0 Unported license.

13 URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Anacostia_Community_Museum (posjećeno: 21. siječnja 2016.).

14 URL http://en.wikipedia.org/wiki/Anacostia_Community_Museum (posjećeno: 21. siječnja 2016.).

15 www.anacostia.si.edu (posjećeno: 28. lipnja 2012.).

16 Isto.

17 www.elmuseo.org (posjećeno: 28. lipnja 2012.).

sl.9. Zgrada Volksbuurtmuseuma

Smatraju da muzej bez muzejskih predmeta nije muzej te su stoga počeli izlagati 1500 fotografija, novinskih isječaka, gotovo 2300 predmeta, među kojima i stotine katastarskih karata, otvorili su manju knjižnicu, objavili 230 intervju na audiokasetama, snimili razne filmove, izložili desetke umjetničkih slika i grafika te veću količinu raznovrsne dokumentacije Komiteta Distrikta C. Danas posjeduju kolekciju od 10 000 fotografija, stotine audiokaseta sa snimljenim materijalom usmene povijesti četvrti te tisuće predmeta.

¹⁸ www.elmuseo.org (posjećeno: 28. lipnja 2012.).

¹⁹ URL: www.volksbuurtmuseum.nl (posjećeno: 20. lipnja 2012.).

²⁰ Isto.

²¹ URL: www.volksbuurtmuseum.nl (posjećeno: 20. lipnja 2012.).

²² Isto.

²³ Informacije dobivene putem korespondencije s ravnateljem Volksbuurtmuseuma Albertom van Werschom.

Neke su izložbe prikazivale fotografsku povijest istočnog Harlema, izlagana su djela odabranih umjetnika i sl. El Museo del Barrio 1979. godine otvara i školu umjetnosti, u kojoj su nastavnici bili lokalni umjetnici. Zbog svojega naglog razvoja Muzej je imao problema s financijama i upravljačkom strukturom, pa je tijekom 1970-ih godina vodio spor s bivšom ravnateljicom, a tijekom prve polovice 1980-ih gotovo su morali zatvoriti Muzej zbog zamrznutih sredstava. Oporavili su se tako što je tijekom tog vremena osoblje radilo besplatno, a ravnatelj je otpušten. Malo-pomalo, u svoj su rad počeli uključivati i druge latinoameričke zajednice sa susjednih Karipskih otoka tako da su tijekom 1990-ih godina izmijenili svoju izjavu o poslanju, koja danas glasi:

*El Museo del Barrio skupljat će, štittiti, izlagati i promovirati umjetničku baštinu Latinoamerikanaca, prvenstveno iz Sjedinjenih Američkih Država.*¹⁸

Muzej je obuhvatio širu zajednicu koju je odlučio proučavati i zastupati, ali više se ne spominje susjedstvo, koje dobiva drugorazredno mjesto u radu Muzeja. El Museo del Barrio putem radionica, umjetničke škole i izložaba još uvijek pokušava u svoj rad uključiti lokalnu zajednicu, ali prelazi granice susjedstva, granice muzeja susjedstva i pretvara se u umjetnički muzej latinoameričke zajednice u SAD-u.

Nizozemski Volksbuurtmuseum

Ta stara muzejska akcija, trenutačno mladi muzej, istinski je primjer muzeja susjedstva koji je posvećen cijeloj svojoj susjedskoj zajednici koja ga je osnovala i kojoj je u svojem radu posvećen te ne izlazi previše izvan okvira svojeg susjedstva. Ujedno je to i jedini muzej za opis kojega sam se koristila podacima dobivenim korespondencijom s njegovim ravnateljem Albertom van Werschom.

Nastanak Volksbuurtmuseuma primjer je iznimne upornosti i brige za baštinu jednog dijela urbane cjeline nizozemskoga grada Utrechta, takozvanog Distrikta C.

Primjer nastanka tog muzeja susjedstva, kao i način evoluiranja akcije u muzej, osobito je zanimljiv za tematiku ovog rada. Naime, sam početak njegova rada veže se za 1974. godinu, kada je osnovan komitet Distrikta C, i to radi zaštite i obnove distrikta kao stambenog naselja.¹⁹ Problematika urbanizma logična je tema koju muzeji susjedstva i inače često obrađuju.

U svojoj borbi protiv narušavanja izgleda i kvalitete života u Distriktu C Komitet je počeo prikupljati fotografije i druge važne materijale o toj upravno-teritorijalnoj jedinici. Prikupljenim su se materijalom koristili u raznim publikacijama i uskoro su počeli postavljati prve fotografske izložbe. Centar mjesne zajednice otvoren je 1983. U njemu je grupa stanovnika Distrikta C svakog četvrtka radila na katalogiziranju prikupljenih fotografija.²⁰ Nastavili su prikupljati fotografije i njima se koristiti kao edukativnim materijalom u lokalnim aktivnostima te povremeno

postavljati izložbe. Reakcije su bile izuzetno pozitivne, a fotografije susjedstva nalazile su svoj put do Centra i Komiteta. Dana 15. svibnja 1993. osnovana je Fundacija Volksbuurtmuseum Distrikta C, te joj je predana cijela zbirka, koja je postala prevelika za običan mjesni centar. Fundacija je osnovana radi zaštite, planiranja i provođenja aktivnosti vezanih za zbirku te radi promišljanja njezine budućnosti. Tada je postavljen i njezin glavni cilj: *uhvatiti povijest te čuvene četvrti za buduće naraštaje.*²¹

Uskoro su za svoje djelovanje počeli dobivati i novčana sredstva od grada. Prvih osam godina izlagali su materijal samo svake prve subote u mjesecu od 10 do 15 sati, a pritom je svaki mjesec bio predstavljen novi set fotografija. Njihov je izložbeni prostor bio mjesni centar, koji im nije mogao ustupiti više prostora ni više vremena za izlaganje zbirke. Tada im je posjećenost bila oko 150 ljudi tijekom tih pet sati izlaganja. Zajedno s mjesnim centrom, 2000. godine dobili su priliku da unajme zgradu koju je trebalo restaurirati i urediti, a 2009. Fundacija Volksbuurtmuseum Distrikt C evoluirala je u muzej – Nizozemski Volksbuurtmuseum. Za sebe na svojoj stranici navode da su još muzej u tranziciji.

Nakon što su došli do znatnijih novčanih sredstava, 2010. otvorili su vrata javnosti dvjema stalnim izložbama – *Ulica* i *Multimedija*, dizajnirali su novi logo, uspostavili web-stranicu te napravili animaciju o nastanku Distrikta C i edukacijski plan.

Smatraju da muzej bez muzejskih predmeta nije muzej te su stoga počeli izlagati 1500 fotografija, novinskih isječaka, gotovo 2300 predmeta, među kojima i stotine katastarskih karata, otvorili su manju knjižnicu, objavili 230 intervju na audiokasetama, snimili razne filmove, izložili desetke umjetničkih slika i grafika te veću količinu raznovrsne dokumentacije Komiteta Distrikta C.²² Danas posjeduju kolekciju od 10 000 fotografija, stotine audiokaseta sa snimljenim materijalom usmene povijesti četvrti te tisuće predmeta.²³ Rad Muzeja nije ograničen na zgradu u kojoj se Muzej nalazi, već i na prostor koji ga okružuje, a organizira i posebne događaje unutar i izvan grada Utrechta.

Kao zadaće svog djelovanja navode:

- predstaviti posjetiteljima svakodnevicu radničke populacije četvrti Distrikta C na početku 20. st.
- na interaktivan način podijeliti s njima tugu i radost običnih ljudi, upoznati njihove domove, susjede, udruge, navike, nadimke i siromaštvo te potaknuti ljude na solidarnost i time pobuditi njihovo suosjećanje prema siromašnima
- omogućiti uvid u životne priče iz Distrikta C s kojima se posjetitelji mogu poistovjetiti, ponuditi uvid u rukotvorine, slike i sve ostale sastavnice života zabilježene o Distriktu C
- predstaviti suvremeni edukativni program na način koji će biti blizak novoj generaciji

□ usporediti događaje, utjecaje i socijalne promjene između Distrikta C i njegove šire zajednice u prošlom stoljeću

□ usporediti život u Distriktu C s aktualnim socijalnim pitanjima kao što su siromaštvo, vrijednosti, rad i nezaposlenost, roditeljstvo, ovisnosti, zajedništvo i sl.²⁴

Njihov se stalni postav sastoji od sljedećih cjelina.

1. Unutrašnjost pekarnice iz lanca pekarnica *de Koreschoof*

Tijekom Drugoga svjetskog rata ta je tvornica kruha imala više od 80 pekarnica i skladišta u Utrechtu te je ostala prepoznatljivi dio svakidašnjeg života Distrikta C i ostatka Utrechta.

2. *Kistjeswand* ili *Zid slučajeva* 35 – stanovnici Distrikta C pričaju svoje priče

Taj dio izložbe sastoji se od malih kutija koje sadržavaju fotografije i predmete te audiomaterijal s kratkim pričama koje pripovijedaju stari stanovnici Distrikta C.

3. Skučeni i sirotinjski uvjeti života u Distriktu C unutar interaktivne ruže, oko 1920.

4. Atraktivna animacija koja pokazuje život u gradu

5. Multimedijaska prezentacija radničke klase Distrikta C i predrasuda vezanih za višu i nižu klasu susjedstva

6. Prezentacija tvorničke povijesti Distrikta C

7. Ulična glazba

8. Kolica za kupnju puna priča o uličnim prodavačima

9. Originalna unutrašnjost popularne ljekarnice Dijkman

10. Slavne ličnosti Distrikta C.²⁵

Neke od izložaba koje je Muzej pripremio tijekom svojih službenih muzejskih godina obuhvaćaju istraživanja starih slamova, uličica i aleja. Postavili su izložbu o Hendriku Janu van Lummelu, nizozemskom učitelju, umjetniku i piscu iz 19. st.; o utrechtskim vojnim orkestrima s kraja 19. i tijekom 20. st.; o tvornici *Hollandsche Patent Metaal Industrie*, u kojoj se proizvodio namještaj od čeličnih cijevi, a koji je u mnogim domovima zamijenio drveni namještaj; izložbu *The Grand domestic revolution*, o primijenjenoj modernoj umjetnosti koja je bila dio njihovih domova, i mnoge druge izložbe.²⁶

sl.10.-11. Snimke okupljanja zajednice Distrikta C iz 1925. i 1973. godine. Iz arhiva Volksbuurtmuseuma.

sl.12. Izložba "The grand domestic revolution", 2011.-2012. Izvor: Arhiv Volksbuurtmuseuma.

²⁴ www.volksbuurtmuseum.nl posjet (posjećeno: 20. lipnja 2012.).

²⁵ Isto.

²⁶ Isto.

sl.13. Zgrada District 6 Museuma: pogled na ulaz u muzej, Buitenkant Street, Cape Town.
Autor: Discott (Creative Commons)
Attribution-Share Alike 3.0 Unported

District Six Museum u Cape Townu, u Južnoafričkoj Republici, osnovan je kako bi zabilježio uznemirujuću povijest tog susjedstva te istodobno sačuvao sjećanja vezana za nj. Naime, taj je dio Cape Towna tijekom apartheida pretrpio velike promjene.

Ravnatelj Muzeja Albert van Wersch izjavio je kako većina izložaba govori o povijesti društvenih skupina u njihovoj zajednici te kako tu istu povijest pokušavaju povezati sa sadašnjošću. Primjer toga je jedan od posljednjih projekata – GPS ruta kroz Distrikt C o njezinim stanovnicima Kinezima.

O utjecaju *nove muzeologije* na njihov rad Albert van Wersch je rekao kako su oni primjer muzeja koji je napravljen "odozdo", uz sudjelovanje ljudi iz zajednice, a ne institucija ili vlasti. Jednako tako, njihov je interes usmjeren prema običnim ljudima, čije se teme rijetko obrađuju u muzejima. Na taj način Muzej valorizira utjecaj "običnog čovjeka" na samu povijest i utječe na predrasude o manjoj vrijednosti ljudi iz takvih susjedstava. Na njihovoj se stranici prepoznaje ponos, skromnost i svijest o svojim muzejskim ograničenjima.

District Six Museum

District Six Museum u Cape Townu, u Južnoafričkoj Republici, osnovan je kako bi zabilježio uznemirujuću povijest tog susjedstva te istodobno sačuvao sjećanja vezana za nj. Naime, taj je dio Cape Towna tijekom apartheida pretrpio velike promjene. Godine 1966. apartheidski je režim proglasio Distrikt 6 "bijelim" te je više od 60 000 ljudi nasilno izbačeno iz te četvrti i preseljeno na puste ravnice Cape Flatsa, jugoistočno od Cape Towna. Njihove su kuće tada buldožerima srušene sa zemljom. Distrikt 6 jedna je od četvrti Cape Towna koja postoji od 1867. godine. Razvila se iz mješovite zajednice oslobođenih robova, trgovaca, obrtnika, radnika i imigranata. Grad se sve više širio, a proces izbacivanja "nepodobnih" iz gradskog središta uslijedio je na početku 20. st. Na stranici Muzeja o tome piše: *Više od stoljeća povijesti, zajedničkog života, solidarnosti između siromašnih i ostvarenja usprkos svemu, u tom je trenutku ugroženo.*²⁷

Godine 1989. osnovana je Fundacija za Muzej Distrikta 6, a 1994. utemeljen je i Muzej kako bi se sačuvala sjećanja na Distrikt 6 i sve njegove protjerane stanovnike.

Njihova izjava o poslanju glasi:

*Muzej traži načine za razvijanje svoje politike u odnosu na baštinu i memoriju na kojoj se temelji, te načina kako razviti interese siromašnih i iseljenih.*²⁸

Navedeno poslanje s konkretnim ciljevima govori o Muzeju kao baštinskom projektu, o zastupanju interesa protjeranog stanovništva i, kao najvažnije, o procesu rekonstrukcije Distrikta 6. Njihova je želja da budu katalizator obnove, istraživanja i kritične angažiranosti unutar sjećanja i razumijevanja povijesti Distrikta 6 i apartheida. Nadalje, žele stimulirati obnovu i razvoj različitih oblika znanja o gradu, identitetu i zajednici te sve to iskoristiti u debatama, raspravama i kreiranju inicijativa o različitosti, nejednakosti, nepravdi i budućnosti grada.²⁹

Muzej Distrikta 6 posjeduje raznovrsne fotografske i audio-vizualne kolekcije, dokumentaciju u obliku

postera, pamfleta i novinskih članaka, ali i manji broj umjetničkih djela. Bivša ravnateljica Muzeja Sandra Prosalendis o Muzeju kaže:

*District Six Museum prekinuo je veze s tradicionalnim idejama o muzeju i skupljanju. Stvorio je i primijenio koncept interaktivnoga javnog prostora, gdje odjek samih ljudi stvara dramu i građu muzeja.*³⁰

Muzej organizira raznovrsne izložbe i pritom uključuje različite tipove umjetnika kao što su vizualni i konceptualni umjetnici, kipari, slikari, glazbenici, pisci i kustosi.

Navodimo neke od njihovih izložaba.

1. *Digging deeper* – trenutni stalni postav koji dokumentira različite aspekte života u Distriktu 6. Od posjetitelja se očekuju da "kopaju dublje" u živote bivših stanovnika te da dobiju uvid u njihov društveni, kulturni, ekonomski i politički život. Izložba je multimedijaska, tj. kombinacija je vizualoga, audiomaterijala i digitalnog pregleda tematike. Među ostalim, donosi rekonstrukcije poznatih lokacija.

2. *Fields of play* – nogometna sjećanja. Izložci govore o nasilnom izbacivanju dijela stanovništva iz Distrikta 6 u nogometne udruge i klubove u Cape Townu.

3. *Offside: Kick ignorance out! Outball unites, racism divides* – kombinacija je sportske tematike i prikaza rasne snošljivosti.

4. *Protea Village* – prikaz mjesta na kojemu je smješten dio protjeranih stanovnika, a koje je danas dio Nacionalnoga botaničkog vrta Kirstenbosch. U Protea Villageu bilo je smješteno oko 120 obitelji. Od tih 120 obitelji 55 njih objelodanilo je svoje priče za potrebe ove izložbe. Među predmetima na toj izložbi mogle su se naći obiteljske fotografije, genealoška obiteljska stabla, baptistički registar i ulomci arheoloških iskopina s tog lokaliteta.

5. *Sculpture Festival* – izložba napravljena u nedirnutoj i nenaseljenoj dijelu Distrikta 6.

Projekt je započeo 1997., a cilj mu je bio uzdignuti taj prostor u baštinski lokalitet te promovirati javnu umjetnost na otvorenom i međusobnu suradnju lokalnih umjetnika u njoj. Kako su instalacije po prirodi kratkog vijeka, izložba je bila dokumentirana fotografskim materijalom, audiosnimkama i videosnimkama te pripadajućim katalogom.

6. *Tramway Road* – dio muzejskog projekta *Beyond District Six*, u sklopu kojega je istraživao dio Cape Towna sa sličnom sudbinom, ali izvan granica četvrti.

7. *Last Days* – šezdeset fotografija Distrikta 6 koje je slikao fotograf Jan Greshoff. Greshoff je želio prikazati Distrikt 6 kao pusto gradsko područje bez ljudi. Dakle, na fotografijama su prazne ulice, zgrade, prodavaonice, igrališta itd. Nekoliko Greshoffovih fotografija dio su stalnoga muzejskog postava.

8. *Buckingham Palace* – izložba koja se vrti oko romana *Buckingham Palace: District Six* autora Richarda Rivea. U romanu se opisuje život tijekom 1950-ih i 1960-ih

²⁷ www.districtsix.co.za/ (posjećeno: 9. srpnja 2012.).

²⁸ Isto.

²⁹ Isto.

³⁰ www.districtsix.co.za/ (posjećeno: 9. srpnja 2012.).

godina u Distriktu 6, te se, naravno, spominje trauma prisilnog protjerivanja ljudi. Izložba je iznimno popularna među profesorima i učiteljima, koji rado dovode djecu na edukativne radionice o toj temi.

9. *Streets* – posebice dirljiva izložba na kojoj su predstavljene ulice starog Distrikta 6; čini je sedamdeset i pet originalnih starih ploča s imenima ulica i tzv. *memory cloth* (platno sjećanja) na kojemu su bivši stanovnici zapisivali sjećanja i komentare.

Muzejska stranica odražava profesionalnost, razumijevanje muzejske prakse, iskustvo utemeljeno na radu tijekom dugog niza godina te inovativne načine usmjerenja pozornosti novih generacija na rad Muzeja. To potvrđuje primjer interaktivne karte nazvane *Stan's walk*, karte koja nas vodi kroz susjedstvo po određenim punktovima te nam pritom daje zanimljive informacije o prostoru Distrikta 6.³¹ District Six Museum čak omogućuje posjetiteljima vodstva bivših stanovnika Distrikta 6 te vodstva unutar muzejskog programa i na određene lokalitete. Pokazujući pritom senzibilnost prema svojim korisnicima, posjet je za bivše stanovnike susjedstva besplatan, kao i za umirovljenike, a u dio postava ulaz je besplatan za sve posjetitelje. Muzej, očito, ima prilično veliku popularnost, a naglašavaju je spominjanjem poznatih ličnosti koje su ga posjetile poput Ala Gorea, Michelle Obama itd. Stvaraju mnoga partnerstva s lokalnim, nacionalnim i međunarodnim organizacijama i muzejima te se trude predstaviti što raznovrsniju muzejsku ponudu.

Ecomuseu Quarteirão Cultural do Matadouro

Doslovni prijevod imena toga brazilskog muzeja jest Ekomuzej kulturne četvrti Klaonica, a nazivaju ga i Ekomuzejom zajednice Santa Cruz, koji je dio brazilskoga grada Rio de Janeira.³² Danas je to treća najmnogoljudnija četvrt zapadne zone Rio de Janeira, koja se istodobno sastoji od urbanih i ruralnih dijelova. U njoj pretežito žive ljudi s manjim prihodima. Četvrt je čak 60 km udaljena od središta grada, ima jaku industriju, ali i jedan od najnižih indeksa razvoja.³³

Na primjeru tog muzeja možemo uočiti povezanost teorije muzeja susjedstva i teorije ekomuzeja. Naime, sami muzejski profesionalci Ecomuseo Quarteirão Cultural do Matadouro svoju ustanovu nazivaju ekomuzejom, ali on je istodobno i primjer koncepta muzeja susjedstva. Sebe vide kao ekomuzej jer je njihov nastanak proizašao iz iskustva i promišljanja ekomuzeja. To potvrđuje oveća bibliografija o praksi ekomuzeja koja se može naći na njihovoj stranici. Posvećenost svojoj, prema njihovu mišljenju, maloj lokalnoj zajednici tumače ovim riječima:

*Živimo u jednostranom, suvremenom globalnom procesu dijeljenja, ne uvijek suosjećajnom prema malim i autentičnim pokretima/procesima kulturne zajednice.*³⁴

Nedostatak koji se osjeća u svim aspektima života potiče ih na potragu za onim što nedostaje. U njihovu

primjeru to je priznanje i valoriziranje manjih zajednica, što je jedna od definicija svrhe muzeja susjedstva.

Njihova definicija ekomuzeja glasi:

*Ekomuzej je svjesna akcija muzeja zajednice s ciljem razvijanja naseljenog teritorija koji se zasniva na vrijednostima lokalne povijesti i baštine (i prirodne, i kulturne).*³⁵

Ujedno navode što ekomuzej nije:

*nije muzej u jednoj zgradi, već teritorij; nije muzejska zbirka predmeta, već raznoliki set zbirnih dobara: baština; nije muzej u službi publike koja ga posjećuje radi zabave i dokolice, već služi razvoju zajednice.*³⁶

Sve navedeno može se primijeniti na teoriju i praksu muzeja susjedstva.

Napori oko stvaranja ekomuzeja u Santa Cruzu počeli su 1983. godine. Koncept tog ekomuzeja njegovi članovi razvijaju putem akcija i projekata napravljenih od zajednice i za nju. Priređuju kampanje, izložbe, edukativne aktivnosti putem formalne i neformalne izobrazbe, uključuju baštinu u cjelokupan koncept i u šire ciljeve svojeg ekomuzeja. Sudjelovanje zajednice očituje se u rezultatima Muzeja: u mapiranju, pisanim radovima kao što su seminari i disertacije o susjedstvu te u djelovanju lokalnih umjetnika. Usto, od spontanijih donacija u obliku fotografija, knjiga, crteža, karata i raznih drugih predmeta osnovali su mali muzej. Sve se to radi u suradnji s lokalnim Centrom za orijentaciju i društvene znanosti.³⁷

FHXB Friedrichshain-Kreuzberg

Ključan dio razumijevanja specifičnosti Friedrichshain-Kreuzberg četvrti, a time i samog Muzeja, jest činjenica da su to nekoć bile dvije odvojene četvrti, Friedrichshain iz Istočnog Berlina i Kreuzberg iz Zapadnog Berlina, koje su 2001. spojene u jednu četvrt. Friedrichshain i Kreuzberg razdvaja rijeka Spree pa su kao svoju glavnu znamenitost uzeli ono što ih je uvijek spajalo – povijesni pješački most Oberbaum, koji krasi i grb spojene općine. Sudbinu svojih četvrti dijelila su i njihova dva muzeja: Das Heimatmuseum Friedrichshain iz kasnih 1980-ih i Kreuzberg Museum für Stadtentwicklung und Sozialgeschichte³⁸ udružili su se 2004. u jedan muzej. Današnji naziv Muzeja je relativno nov. Naime, Muzej taj naziv nosi tek od 12. travnja 2013., a prije toga se zvao Bezirksmuseum Friedrichshain-Kreuzberg.³⁹

Muzejski stalni postav sastoji se od cjelina posvećenih urbanističkom razvoju i povijesti doseljenika Friedrichshain-Kreuzberga i smješten je na dva kata. Na stranici Muzeja svoj stalni postav opisuju kao prikaz

sl.14. District Six Museum
Fotograf: Paul Grendon

sl.15. District Six Museum: Izložba "Streets", bivši stanovnici zapisuju sjećanja i komentare na tzv. platno sjećanja (memory cloth).
Iz arhiva District Six Museum-a.
Fotograf: Tina Smith

31 Vrlo sličan pristup i ideju, posve neovisne o tom primjeru, imaju članovi Kontraakcije unutar svog projekta *muzej Kvarata*, s *Rutom kvarta* te pismenim i narativnim punktovima koji su se mogli preuzeti sa službene stranice Kontraakcije.

32 Povijest te četvrti počinje s Indijancima koji su ondje živjeli do ranog 16. st. Ime četvrti Santa Cruz nastalo je prema velikome drvenom križu što su ga tu postavili jezuiti. Jezuiti su kasnije protjerani, ali je ostala farma iz 1574. s više od tisuću robova. Tijekom progona portugalske kraljevske obitelji za vrijeme Napoleona, Santa Cruz je bilo njihovo odmaralište, a nešto kasnije postalo je i odmaralište novosnovanoga brazilskog kraljevstva.

33 URL: www.quarteirao.com.br (posjećeno: 3. srpnja 2012.).

34 URL: <http://www.quarteirao.com.br> (posjećeno: 3. srpnja 2012.).

35 Isto.

36 Isto. URL: www.quarteirao.com.br (posjećeno: 3. srpnja 2012.). URL: <http://www.quarteirao.com.br> (posjećeno: 3. srpnja 2012.).

37 Núcleo de Orientação e Pesquisa Histórica (NOPH).

38 Kreuzberški muzej urbanog razvoja i društvene povijesti.

39 URL: http://de.wikipedia.org/wiki/Bezirksmuseum_Friedrichshain-Kreuzberg (posjećeno: 29. lipnja 2013.).

Friedrichshain-Kreuzberg Museum je, uz Volksburtmuseum, primjer muzeja koji se s punim pravom može nazvati muzejom susjedstva jer je nastao u svojoj četvrti, predstavlja je na svojim izložbama, stanovnike četvrti uključuje u svoj rad, djeluje na njihovu korist i ne ograničava svoj rad na muzejski prostor već djeluje u cijeloj četvrti.

povijesti i stanovnika četvrti od 18. st., ali također napominju kako taj prikaz još nije potpun ni dovršen. Prizemlje Muzeja posvećeno je povijesnoj tiskari Otta Schneidera, nazvanoj po osnivaču tiskare koja se prethodno, od 1928. godine, nalazila u ulici Ritterstrasse unutar Kreuzberga. U Muzeju se održavaju radionice na kojima se posjetiteljima pokušava što realnije demonstrirati rad tiskarskog stroja i približiti tiskarske tehnike.

Dio stalnog postava pod nazivom *Orts Gespräche* ili *Lokalni razgovori* napravljen je u suradnji sa šezdesetak stanovnika Friedrichshain-Kreuzberga, i to su njihove osobne priče, sjećanja i impresije o prostoru i lokalitetima Friedrichshain-Kreuzberga, dočarane putem fotografija, dokumenata, predmeta i audiopriloga. I današnji posjetitelji u studiju pripremljenom za snimanje mogu svoje osobne priče, tj. lokalnu memoriju, podijeliti s Muzejom. Posjetitelji Muzeja time izravno sudjeluju u stvaranju muzejskog postava, a Muzej uspješno ostvaruje interakciju sa zajednicom kojoj služi, što je jedno od ključnih obilježja ekomuzeja, muzeja zajednice ili pak muzeja susjedstva.

Povremene su izložbe osvrli na regionalnu povijest ili na povijest četvrti, s posebnim naglaskom na aktualnim, tipično urbanim pitanjima vezanima za imigrante, industriju, komercijalnu i urbanističku izgradnju. Budući da je riječ o muzeju u Berlinu, mogu se očekivati i teme vezane za Drugi svjetski rat i nacističke žrtve. Time se bavi projekt *Stolpersteine* ili *Kamen spoticanja*, koji Muzej provodi u suradnji s umjetnikom Gunterom Demnigom. Ukratko, predviđeno je postavljanje šeststo mjedenih blokova na pločnik ispred mjesta stanovanja žrtava nacizma u cijelom Berlinu. Projekt ima svoju web-stranicu na kojoj se mogu pronaći mjesta na kojima će biti postavljeni blokovi, a na njoj se mogu pročitati i podatci o žrtvama. Jedna od bitnih odrednica koja definira tu četvrt, a time utječe i na teme povremenih izložaba u Muzeju, jest pitanje doseljenika i etničke raznolikosti. Jedan je muzejski djelatnik u vezi s tim izjavio kako su različite etničke kulture uvijek dio izložaba, ali nikad i njihova glavna tema.⁴⁰ Velik broj doseljenika u Njemačku dolazi iz Turske, pa je stoga u muzejsku ponudu uvršten *Xberg tag* ili *Kreuzberg dan*. Turističku rutu vodi sedmero mladih doseljenika, žitelja Kreuzberga, a vodstvo kroz tzv. mali Istanbul obuhvaća razgled lokalne džamije, turskog restorana i, naravno, Muzeja.

Iako je Muzej više usmjeren na prikaz društvene povijesti, u svoj program uključuje i izložbe lokalnih umjetnika ili izložbe radova inspiriranih njihovom četvrti. Takvi su, primjerice, fotografski portreti ljudi iz četvrti koji tematiziraju društvenu i etničku raznolikost Friedrichshain-Kreuzberga, ili pak izložba koja se bavi *street-artom* na području Friedrichshain-Kreuzberga. Usto, u Muzeju se održavaju događanja poput predavanja, čitanja književnih djela, projekcija filmova, tribina, sudjelovanja u manifestaciji *Lange Nacht der Museen* (*Noć muzeja*) itd.

Impresivan dio web-stranice www.kreuzbergmuseum.de jest virtualna izložba, bolje rečeno virtualna šetnja kroz

katove Muzeja. Nadalje, na stranici se mogu naći karte Friedrichshaina i Kreuzberga koje se mogu isprintati, kao i audiovodstva što prate karte. Friedrichshain-Kreuzberg Museum je, uz Volksburtmuseum, primjer muzeja koji se s punim pravom može nazvati muzejom susjedstva jer je nastao u svojoj četvrti, predstavlja je na svojim izložbama, stanovnike četvrti uključuje u svoj rad, djeluje na njihovu korist i ne ograničava svoj rad na muzejski prostor već djeluje u cijeloj četvrti.

Primjeri muzeja susjedstva u Hrvatskoj

Praksu koja funkcionira unutar ideje muzeja susjedstva prva je u Hrvatskoj ozbiljnije pokrenula Udruga mladih muzeologa Kontraakcija još 2008. godine. Nekoliko godina nakon toga, očito inspiriran tom akcijom i komunikacijom s Udrugom, Muzej grada Zagreba pokrenuo je svoj projekt *Zagrebački kvartovi*, ali na nešto drugačiji način. Presentacija tih dvaju projekata pokazat će sličnosti i razlike u njihovu radu na tematici Zagreba.

Nažalost, ta se praksa još nije proširila u gradovima šire jugoistočne regije. Gradskim muzejima u Sarajevu, Beogradu, Ljubljani i Podgorici, pa čak i Bukureštu, Beču, Budimpešti i Sofiji, poslani su brojni mailovi s upitima o postojanju takvog muzeja ili inicijativa bliskih toj ideji, ali odgovor je izostao ili je bio negativan.

Projekt muzej Kvarata udruge mladih muzeologa Kontraakcija – neinstitucionalna perspektiva

Muzej Kvarata muzeološki je projekt Udruge mladih muzeologa *Kontraakcija*, čije početke nalazimo na studiju muzeologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Projekt je možda pokrenut kao studentski zadatak, ali ta je muzeološka akcija prerasla u mnogo više. Projekt su na Fakultetu započeli Vladimir Tatomir i Marko Milovac. Uskoro su im se pridružili brojne kolege sa studija muzeologije i ostalih studija Filozofskog fakulteta. Skromni i entuzijastični početak imao je svesrdnu potporu profesora Fakulteta, koji su dali potreban poticaj tada neiskusnim studentima. Posljednje vodstvo Udruge i glavni organizatori brojnih projekata, uz Vladimira Tatomira, bili su Marijeta Karlović-Graf, Mirjana Andrić i Morana Matković. Kako su projekt započeli studenti, prirodno je da su u nj uključili svoje kolege i prijatelje studente te mlade stručnjake s različitih područja znanosti kao što su povjesničari umjetnosti, sociolozi, povjesničari, arhitekti, urbanisti, arheolozi i studenti brojnih drugih srodnih struka.

Također, za potrebe projekata u rad su uključeni mladi umjetnici koji su dobili mogućnost predstaviti svoje radove široj javnosti. Time je *muzej Kvarata* poslužio kao platforma i početna stepenica mladim umjetnicima na putu prema njihovu usponu u kulturno-umjetničkoj sferi, bilo da su dolazili s Akademije likovnih umjetnosti, bilo da nisu imali stručnu likovnu izobrazbu. Umjetnicima je osiguran potreban alat, materijal i mjesto za izlaganje,

izvođenje performansa ili, možda, prostor za realizaciju djela ulične umjetnosti, tzv. *street arta*. Jedini uvjet koji im je postavljen bio je da njihovi radovi budu unutar konteksta kvarta koji se obrađuje. Naime, ideja *muzeja Kvarta* jest istraživanje zanemarenih i podcijenjenih novozagrebačkih kvartova kao posebnih jedinica te potom njihova prezentacija putem suvremene muzeološke teorije i prakse. Početna se ideja proširila, pa je Kontraakcija, na poziv Centra za kulturu Trešnjevka i Centra za kulturu Peščenica, odlučila primijeniti svoj projekt *muzej Kvarta* i u tim zagrebačkim kvartovima iako ne pripadaju Novom Zagrebu.

Projekt je mobilni, tj. prenosi se od kvarta do kvarta. Istražuje identitet kvarta na temelju njegovih urbanističkih, arhitektonskih, socijalnih i društvenih obilježja. Zbog svoje mobilnosti ne odnosi se na samo jednu lokaciju ili zgradu, niti djeluje ograničeno. Stoga je prostor izlaganja u početku bio podložan dobroj volji zajednice. Pri posljednjim izložbama korišten je jednostavniji i građanima dostupniji pristup kojim se rješavao problem izložbenog mjesta. Naime, izložba je prezentirana u javnom prostoru putem nekoliko *jumbo plakata* na kojima su predstavljeni rezultati istraživanja i planirani projekti. Nadalje, umjetnički se radovi također ostvaruju u javnom prostoru, naravno, uz suglasnost uprave mjesne zajednice. Inzistiranje na korištenju javnih prostora proizašlo je iz vrlo pozitivnih reakcija same zajednice. Možda bi se projekt *muzej Kvarta* mogao opisati i kao živi organizam jer se tijekom vremena dograđivao, razvijao i poprimao sve veće razmjere. Tijekom vremena program, ciljevi i sam rad postajali su sve jasniji, precizniji i stručniji. Projekt se razvijao zajedno s njegovim organizatorima.

Ime *Kontraakcija* Vladimir Tatomir objašnjava dvjema sastavnicama. Naime, *kontra* označava protivljenje problemu na koji sudionici i nositelji projekta nailaze, a *akcija* je poziv na sudjelovanje u mogućem rješenju tih problema.

Posebnost *muzeja Kvarta* jest činjenica da se u sklopu projekta ne istražuje kvart u samom središtu grada, naprotiv, započelo se s istraživanjem rubnog dijela urbanih Zagreba.

Udruga mladih muzeologa *Kontraakcija* ne ostaje fizički trajno u obrađivanom kvartu već nakon ostvarenja svih faza počinje istraživati nove kvartove. No njihova daljnja prisutnost očituje se nastavkom komunikacije s aktivnim članovima tog kvarta ili susjedstva, koji su unutar svoje kvartovske organizacije postali aktivniji u svom radu, ili pak s novonastalim skupinama inspiriranim projektom. Naime, jedan od ciljeva projekta jest poticanje na valorizaciju vlastitog prostora, aktiviranje članova susjedstva i susjedske zajednice radi vlastite dobrobiti te uspostavljanje njihove međusobne komunikacije, nasuprot sve

sl.16., 17., 19. Izložba "Ortsgespräche" u FHXB Friedrichshain-Kreuzberg Museum
Credits: Ellen Röhrner/FHXB Friedrichshain-Kreuzberg Museum

sl.18. Zgrada Friedrichshain-Kreuzberg Museuma

(...) ideja *muzeja Kvarta* jest istraživanje zanemarenih i podcijenjenih novozagrebačkih kvartova kao posebnih jedinica te potom njihova prezentacija putem suvremene muzeološke teorije i prakse.

(...) jedan od ciljeva projekta jest poticanje na valorizaciju vlastitog prostora, aktiviranje članova susjedstva i susjedske zajednice radi vlastite dobrobiti te uspostavljanje njihove međusobne komunikacije, nasuprot sve većemu međusobnom otuđenju.

Središće
Brune Bušića 36
(ugaoni prostor prizemlja)
od 17.1., 19 sati radionice
od 14.2., 19 sati izložba

Sudjeluj u stvaranju muzeja svog kvarta!
Pridruži se kreativnim radionicama sa ciljem promicanja građanskog života i prezentiraj rezultate na izložbi u svom kvartu i Gradu.
Probudimo spavaonicu Grada!

MUZEJ KVARTA

Organizator
Kontraakcija
Pripremi i informacije na
kontraakcija@yahoo.com
Marko - 091 54 00 609
Vlado - 091 79 29 979
www.kontraakcija.hr

Partneri
MSU

sl.20. Vodstvo Vladimira Tatomira kroz Travno; organizatori iz *Kontraakcije* su često održavali otvorena vodstva kroz kvartove kako bi prenijeli prikupljena saznanja iz istraživanja i radionica.

sl.21. Prvi letak muzeja Kvarta Središće koji poziva na sudjelovanje stanovnika, Središće u projektu.

sl.22. Izložba muzej Kvarta, Središće, 2008.

sl.23. Umjetnik Stipan Tadić muzej Kvarta, Travno 2009.

većemu međusobnom otuđenju.

Projekt se organizira u tri osnovne faze.

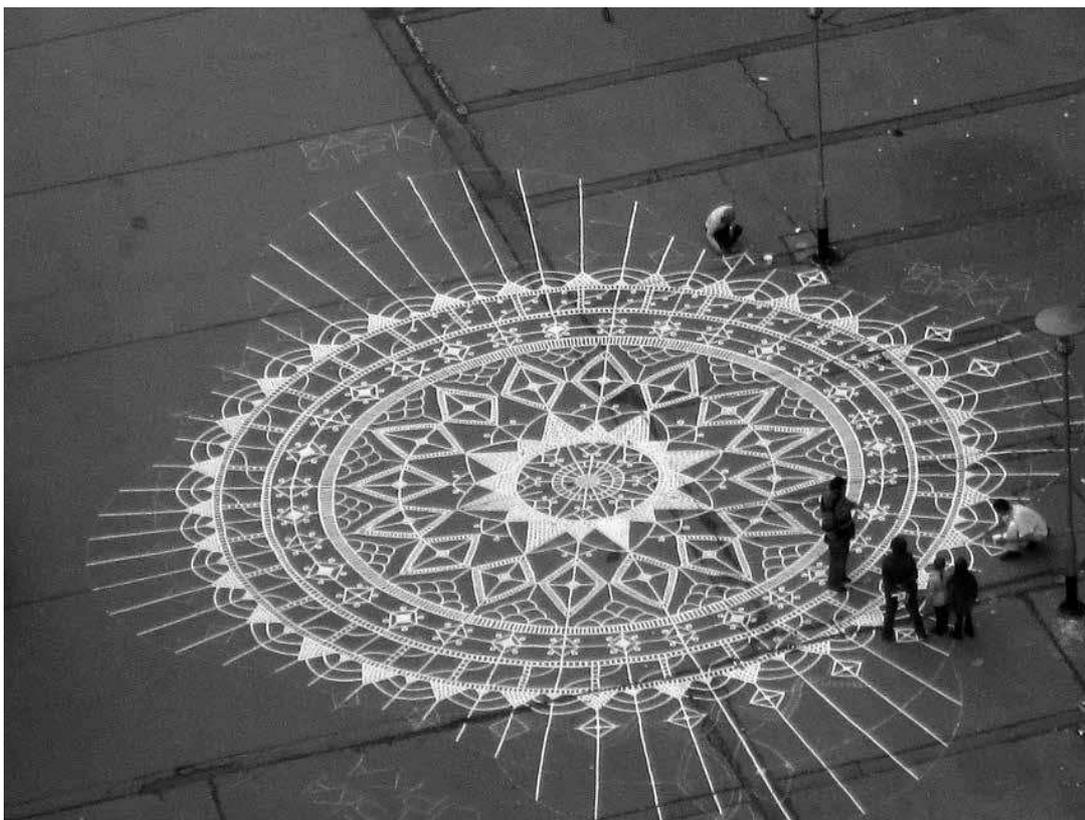
1. Preliminarna faza

Obuhvaća različite pripremne poslove poput istraživanja i upoznavanja s kvartom te kontaktiranja relevantnih subjekata (pojedinaца, aktivista, udruga) koji su često presudni u ostvarivanju dobre komunikacije s ostalim

stanovnicima kvarta. Na taj se način u sklopu preliminarnе, ali i kasnije radioničke faze, prakticira izravan kontakt sa zajednicom, crpi njihovo znanje i slušaju njihove potrebe. Takav je kontakt prijeko potreban, a malobrojni ga muzeji i ostvare.

2. Radionička faza

Ta se faza zasniva na jednomjesečnoj aktivnoj suradnji sa što različitim pripadnicima pojedinog kvarta radi

sl.24. Umjetnik Božidar Katić oslikava plato *Mamutice* 20 metarskom paškom čipkom, muzej Kvarta, Travno 2009.

što boljeg upoznavanja prošlosti, ali i današnjeg života unutar kvarta, a nerijetko podrazumijeva i kontaktiranje struke koja je na bilo koji način zainteresirana za to područje djelovanja te bi svojim idejama mogla pomoći stanovnicima kvarta da poboljšaju svoju svakodnevicu. U sam proces komunikacije sa stanovništvom i u stvaranje specifične slike o kvartu te u otkrivanje kvartovskog identiteta uključuju se i razni društveno angažirani umjetnici. Intervencijama, tj. projektima, oni oplemenjuju dijelove kvarta i modeliraju svoj izričaj prema specifičnom vizualitetu i problematici svake pojedine zajednice.

3. Izložbeno-produkcijska faza

Svaki pojedini kvart moguće je upoznati i putem tzv. *Rute kvarta* s osnovnim punktovima i audiovodičem, koji su tijekom projekta bili dostupni na internetskoj stranici Kontraakcije. Punktovi označavaju različite točke identiteta i specifičnosti proizašle iz istraživačkoga i spoznajnog rada u kvartu. Upravo *Ruta kvarta* pretvara kvart u otvoreni muzejski prostor bez zgrade i radnog vremena. Nakon izložbe, ovisno o mogućnostima, Kontraakcija je nastojala realizirati većinu izloženih projekata. Aktivnom ulogom stanovnika u osmišljavanju projekata, kao i u njihovoj provedbi, poticana je njihova povezanost s pojedinom intervencijom, a time se nastojalo postići i što bolje razumijevanje i tretiranje svakoga umjetničkog djela.⁴¹

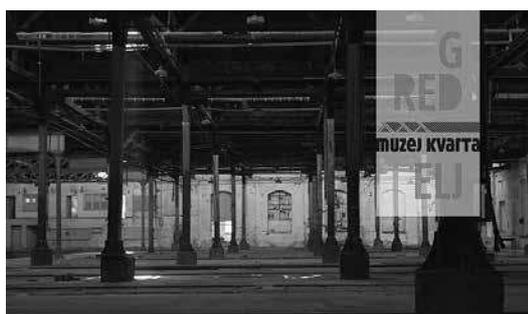
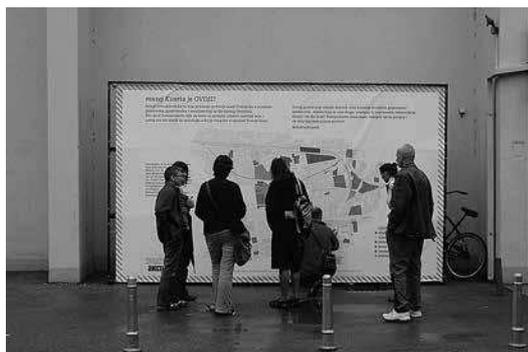
Projekt se ostvarivao uz pomoć zajednice te manjim financijskim potporama Grada Zagreba i Ministarstva kulture.

Kontraakcija je obradila tri novozagrebačka kvarta i dva zagrebačka kvarta sjeverno od Save. Prvi istraženi kvart i izložba koja je slijedila ostvareni su u novozagrebačkom kvartu Središće. Riječ je o jednome od manjih i novijih kvartova Novog Zagreba koji se nalazi u samom geografskom središtu cijelog Zagreba. Otuda i naziv Središće. Pri izradi tog projekta iskristalizirale su se faze koje su u daljnjem radu dograđivane i praćene. Sama izložba otvorena je 14. veljače 2008., a trajala je dva tjedna. Bila je više umjetničkoga, a manje informativnog karaktera. Naime, na njoj su predstavljene slike s umjetničkih performansa, umjetnički radovi iz kvarta, predloženi radovi, objašnjenje urbanističkog plana kvarta te *Ruta kvarta*. *Ruta kvarta*, kao informativni dio projekta o kvartu ili susjedstvu, mogla se naći na stranici Kontraakcije, zajedno s audiomaterijalom. Ideja je bila da pojedinci preuzmu *Rutu* sa stranice Kontraakcije, skinu audiomaterijal na mp3 player te odluče samostalno, u odabrano vrijeme, prošetati kroz kvart uz audiovodstvo. Na taj je način cijeli kvart, kao cjeloviti teritorij, postajao muzej, a ideja muzeja u glavama ljudi prestajala je biti samo zgrada i institucija i postajala je nešto više. Pozitivna reakcija lokalne zajednice u Središću, a potom i u ostalim kvartovima, potaknula je daljnje "putovanje" projekta i rad Kontraakcije u sljedećim godinama.

Sljedeći projekt bio je *muzej Kvarta Travno*, a izložba je trajala od 2. do 31. srpnja 2009.

Tada su po prvi put ostvarena ulična umjetnička djela većih dimenzija. Jedan od primjera je oslikana paška

⁴¹ Arhiva Udruge mladih muzeologa Kontraakcija.

sl.27. Umjetnik Siniša Glogoški - *Opusurna soba* (pogled kroz prozor na Zapruđe preslikan u unutrašnjost stanova stanovnika Zapruđa), *muzej Kvarta Zapruđe* 2010.

sl.28. Edukativna šetnja na temu "Samoborčekom kroz Trešnjevku", 2011. Arhiva Udruge mladih muzeologa 'Kontraakcija', Zagreb

sl.29. Interaktivna karta stare Trešnjevke. Stanovnici su bili pozvani ucrtavati zaboravljene lokacije, rute kojima se kreću i ostale detalje koje su smatrali da imaju svoje mjesto na karti stare Trešnjevke, *muzej Kvarta Trešnjevka* 2011.

sl.30. Posebno prilagođenim izdanjem muzeja Kvarta Gređelj kao dio Dana D 2013. godine se pokušalo uputiti publiku u povijesni značaj Gređelja u usporedbi sa zatečenim stanjem lokacije

Projekt *Zagrebački kvartovi* Muzeja grada Zagreba – institucionalna perspektiva

dustrijskoj sredini te bilježenje sjećanja lokalne zajednice na memorijskim karticama.

Među posljednje projekte *Kontraakcije* ubraja se *Performativ*, realiziran preko platforme SU Klubtura, koji ima sličnu metodologiju – usmjeren je na urbane probleme, primjenjuje muzeološku praksu, ali ima malo drugačiji pristup. Naime, projekt se preselio u druge hrvatske gradove – Zadar, Dubrovnik i Split, te je u sklopu njega istraživan odnos građana prema gradskom središtu i rubnim, tj. perifernim dijelovima grada. To se pokušalo ostvariti uključivanjem dviju osoba koje su sa svojim sugrađaninom trebale međusobno zamijeniti stan ili sobu na 14 dana te pritom bilježiti promjene svoje rutine, osjećaja i razmišljanja o svojem gradu kroz sliku, video, zvuk ili tekst. Nažalost, projekt je bio uspješan samo u Zadru, gdje je nakon obrade dokumentacije sudionika realizirana planirana izložba. Osim izložbe u Kneževoj palači u Zadru, održane su još dvije tribine na kojima se govorilo o društveno-urbanističkim strategijama središta i periferije Zadra te o društvenokulturnim razvojnim strategijama u Zadru.

U Splitu je organizirana projekcija intervjua nekoliko stanovnika Splita o njihovom životu u središtu grada, odnosno u perifernim kvartovima Splita. *Performativ* je konačno završio izložbom u Pogonu, u Velikoj dvorani Jedinstva u Zagrebu, u ožujku 2013., na kojoj je prezentiran cijeli tijek projekta. On možda ne pripada konceptu muzeja susjedstva, ali mu je svrha bila pomoći građanima da na nov i drugačiji način spoznaju svoje novo i staro susjedstvo.

U nastavku donosimo institucionalni pregled istraživanja i rada u sklopu koncepta muzeja susjedstva u Zagrebu. Projekt *Zagrebački kvartovi* pokrenut je 2010., a potaknut je projektom *muzej Kvarta* te metodom rada *Kontraakcije*, koja djeluje na sličan način.

Kao i *muzej Kvarta*, i navedena se muzejska akcija uklapa u koncept muzeja susjedstva, ali nije ujedno i muzej susjedstva jer je Muzej grada Zagreba ipak ponajprije gradski muzej. Projekt je orijentiran na povijest kvartova te se izložbe pretežito sastoje od starih fotografija susjedstva. Do sada su obrađena tri kvarta: Trnsko, Dubrava i Maksimir. Prva je izložba nosila naslov *Pola stoljeća Trnskog – priča jedne generacije*, a postavljena je 2010. Na tom je projektu Muzej grada Zagreba surađivao s kvartovskim udrugama te s kvartovskim Virtualnim zavičajnim muzejom Trnsko. Muzej grada Zagreba pritom se koristio materijalom iz kvarta prikupljenim od lokalnih udruga te je postavio izložbu unutar svog prostora, dakle u muzeju koji je prilično udaljen od kvarta obrađenog izložbom.

Taj ga aspekt udaljava od koncepta muzeja susjedstva i od samoodrživog razvoja što bi ga trebalo potaknuti u toj zajednici. Pozitivna odlika načina rada Muzeja grada Zagreba jest da svoj status i zadaću gradskog muzeja koristi kako bi široj gradskoj populaciji, pa čak i turistima, prezentirao povijest i valorizirao jedan dotad zanemaren kvart. Naravno, na njihovim je izložbama korištena i građa Zbirke fotografija Muzeja grada Zagreba te je restaurirana maketa urbanističkog plana gradnje Novog Zagreba iz 1962.⁴²

Pozitivna odlika načina rada Muzeja grada Zagreba jest da svoj status i zadaću gradskog muzeja koristi kako bi široj gradskoj populaciji, pa čak i turistima, prezentirao povijest i valorizirao jedan dotad zanemaren kvart.

Muzej susjedstva institucionalni je oblik muzeja i ima sve preduvjete da bude prepoznat od javnosti kao legitimni tip muzeja, ali, nažalost, on to još nije. Čak se ni u muzeološkoj zajednici muzej susjedstva ne promatra kao samostalni tip muzeja već ga se pokušava svrstati unutar koncepta ekomuzeja ili muzeja zajednice.

Potencijal muzeja susjedstva jest to što svaki grad i svako susjedstvo ili kvart imaju mogućnost dobivanja svojeg muzeja susjedstva.

Tijekom izložbe organiziran je okrugli stol *Trnsko nekad i sad* te ostvarena suradnja s Osnovnom školom Trnsko, što je rezultiralo školskom tematskom izložbom *Moj kvart Trnsko 2060.*, na kojoj su učenici grupnim radovima većeg formata projicirali svoje ideje o tome kako bi trebao izgledati njihov kvart u budućnosti.⁴³

Druga izložba MGZ-a iz projekta *Zagrebački kvartovi* pod nazivom *Zagrebačka Dubrava – od predgrađa do grada* predstavljena je u svibnju 2012. Izložba je ostvarena u suradnji s Narodnim sveučilištem Dubrava. Prikazano je područje unutar današnjih administrativnih granica zagrebačke Dubrave, s naglaskom na prostoru središnje Dubrave, između Oporovečke i produžetka Branimirove ulice. Izložba je postavljena tematski, a njome je obrađen proces izgradnje kvarta, infrastruktura, gospodarstvo i društvena obilježja.

Službenoj izložbi u MGZ-u prethodila je ulična informativna izložba *Što je za vas Dubrava?*, koja je trebala potaknuti stanovnike Dubrave da se uključe u rad na izložbi. Tom su prigodom pozvani da fotografijama, videosnimkama, porukama i tekstovima pokažu što im znači njihova četvrt.

S obradom maksimirskog područja MGZ je počeo potkraj 2013., a u travnju 2014. predstavili su izložbu *Maksimira – povijest i kvartovski simboli*, na kojoj je prikazana izgradnja i arhitektura, društveni i kulturni život Maksimira te malo poduzetništvo i gospodarstvo. Izložbi je prethodila istraživačka ulična izložba *20 kvartovskih slika starog Maksimira*, kojom su iz MGZ-a pokušali potaknuti stanovnike Maksimira da za buduću izložbu doniraju ili posude predmete koji bi se mogli iskoristiti kao ekspanati.

Zaključak. Muzej susjedstva institucionalni je oblik muzeja i ima sve preduvjete da bude prepoznat od javnosti kao legitimni tip muzeja, ali, nažalost, on to još nije. Čak se ni u muzeološkoj zajednici muzej susjedstva ne promatra kao samostalni tip muzeja već ga se pokušava svrstati unutar koncepta ekomuzeja ili muzeja zajednice. Na *Prvoj muzejskoj konferenciji o ekomuzejima, muzejima zajednice i živim zajednicama* samo je u jednom radu dan osvrt na muzeje susjedstva. Nažalost, u tom radu – *Promoting the potential of diversity in (multi)ethnic neighbourhoods. The role of community museums and community-oriented cultural institutions*, nijedanput nije spomenut termin *muzej susjedstva* već se o njemu govorilo u kontekstu muzeja zajednice. Pozitivni je doseg to što se počelo raspravljati o takvom tipu muzeja, ali, nažalost, ne pod njegovim pravim imenom.

Potencijal muzeja susjedstva jest to što svaki grad i svako susjedstvo ili kvart imaju mogućnost dobivanja svojeg muzeja susjedstva. Ipak, to je nešto što ovisi o njima samima, tj. o zajednici koja to može ostvariti ako želi i ako prepoznava vrijednost koju nastoji očuvati unutar svojeg susjedstva. Ako je to susjedstvo razvilo svoj identitet koji smatra na neki način posebnim, onda je ostvaren glavni preduvjet za početak razvoja svojeg muzeja.

Muzeji susjedstva u gradovima se mogu pronaći i u slobodnijoj formi, obično u obliku muzejske akcije. Ideje i ostvarenje tih akcija možda se u potpunosti ne uklapaju u koncept muzeja susjedstva, ali imaju potencijal za to. Možda će iz njih izrasti muzej susjedstva, a možda će se orijentirati na jedan aspekt djelovanja. Kao pozitivan primjer možemo navesti Volksbuurtmuseum, koji se svojim dugogodišnjim trudom uspio uzdignuti na razinu institucionalnog muzeja.

Tipovi muzeja koji su prezentirani u ovom radu po mnogočemu se međusobno razlikuju, kao što se i susjedstva, gradovi i države po mnogočemu razlikuju jedni od drugih. Ta je razlika prirodna, ali ideja iza svega ostaje ista: muzej susjedstva omogućuje svojim stanovnicima da se izraze na koji god način žele, bilo svojim sjećanjima, poviješću ili svojim umjetničkim radovima unutar muzeja. On svoj teritorij smatra dijelom muzeja te ga proučava interdisciplinarno.

Unatoč trenutačno malom broju deklariranih muzeja susjedstva, potreba za takvim tipom muzeja raste usporedno s razvojem i širenjem svjetskih gradova. Otudenost unutar velikih gradova stvara potrebu za identificiranjem sa svojim sugrađanima na široj ili užoj razini. Stoga muzeji susjedstva imaju realnu budućnost te ćemo tijekom idućih godina zasigurno nailaziti na sve više takvih muzeja.

LITERATURA

1. Arhiv Udruge mladih muzeologa Kontraakcija.
2. Babić, Darko. 2009. Iskustva i (skriveni) vrijednosti eko-muzeja. U: *Etnološka istraživanja*, 221-252.
3. Babić, Darko. 2009. O muzeologiji, novoj muzeologiji i znanosti o baštini. U: *Ivi Maroeviću baštini u spomen*. Ur. Vujić, Žarka; Marko Špikić. - 59. Zagreb: Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
4. Davis, Peter. 1999. *Ecomuseums: A sense of place*. London – New York: Leicester University Press.
5. Duclos, Jean-Claude. 1994. Mjesto ekomuzeja u razvoju muzeološkog promišljanja. U: *Informatica Museologica*, br. 25 (1-4). Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar.
6. Fleming, David; Crispin Paine; John G. Rhodes (ur.). 1993. *Social history in Museums: A handbook for professionals*. London: HMSO.
7. Kinard, John. 1985. Le musée de visionage, catalyseur de l'évolution sociale. U: *Museum*. 148., vol 37. Paris: UNESCO.
8. Mhando Nyangila, Jacob. 2006. Museums and community involvement: A case study of community collaborative initiatives – National Museums of Kenya. U: *INTERCOM 2006 Conference Paper*. <http://www.intercom.museum/documents/1-3Mhando.pdf>
9. Parrino, L. 2012. Promoting the potential of diversity in (multi) ethnic neighbourhoods. The role of community museums and community-oriented cultural institutions. U: *Proceedings of the 1st International Conference on Ecomuseums, Community Museums and Living Communities*, 281-292.
10. Sandell, Richard. 2008. *Museums, prejudice and the reframing of difference*. London – New York: Routledge.
11. Strukić, Kristian. 2010. Projekt "Zagrebački kvartovi" Muzeja grada Zagreba. U: *Informatica Museologica*, 41 (1-4). Zagreb: Muzejski dokumentacijski centar.
12. Šola, Tomislav. 2011. *Prema totalnom muzeju*. doktorski rad. Centar za muzeologiju i heritologiju.

13. Šola, Tomislav. 1990. Ekomuzej Blaca. U: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 39 (1990), br. 3/4: 21-24.

14. Šola, Tomislav. 2003. *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji prema kibernetičkom muzeju*. Zagreb: Hrvatski nacionalni komitet ICOM-a.

POPIS INTERNETSKIH STRANICA

1. John Kinard. http://en.wikipedia.org/wiki/John_Kinard#cite_note-Obit-o

2. Volksbuurtmuseum. <http://www.volksbuurtmuseum.nl/>

3. Muzej grada Zagreba, Izložba u okviru projekta Zagrebački kvartovi: *Pola stoljeća Trnskog – priča jedne generacije*
URL: <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/Pola%20stolje%C4%87a%20Trnskog%20%E2%80%93%20pri%C4%8Da%20jedne%20generacije,210.html>

4. Muzej grada Zagreba, Izložba u okviru projekta Zagrebački kvartovi: *Zagrebačka Dubrava – od predgrađa do grada*
URL: <http://www.mgz.hr/hr/izlozbe/Zagreba%C4%8Dka%20Dubrava%20-%20od%20predgra%C4%91a%20do%20grada,457.html>

5. Anacostia Community Museum, URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Anacostia_Museum

6. Anacostia – URL: www.anacostia.si.edu

7. El Museo del Barrio, URL: <http://www.elmuseo.org/>

8. Alexandra Heritage Centre
URL: <http://www.detail-online.com/architecture/topics/museum-and-neighbourhoodcentre-for-a-township-in-johannesburg-007312.html>

9. Alexandra Heritage Centre
URL: http://www.peterricharchitects.co.za/projects/alex_center.php

10. District Six Museum, URL: <http://www.districtsix.co.za/>

11. Ecomuseu quarteirão cultural do matadouro, URL: <http://www.quarteirao.com.br>

12. FHXB Friedrichshain-Kreuzberg Museum, URL: <http://www.kreuzbergmuseum.de/>
URL: http://de.wikipedia.org/wiki/Bezirksmuseum_Friedrichshain-Kreuzberg

13. Udruga mladih muzeologa Kontraakcija, URL: <http://www.kontraakcija.hr>

14. Muzej grada Zagreba, URL: <http://www.mgz.hr>

NEIGHBOURHOOD MUSEUMS

The neighbourhood museum is an institutional form of the museum and has everything needed for it to be recognised by the public as a legitimate type of museum, but unfortunately has not yet been so identified. Not even in the museological

community is the neighbourhood museum looked upon as an independent type of museum; rather, there are efforts to classify it within the concept of eco-museum or community museum.

At the First Museum Conference on Eco-Museums, *Community Museums and the Live Community* only in one paper was reference made to neighbourhood museums. Unluckily, even in this address, “Promoting the potential of diversity in (multi) ethnic neighbourhoods. The role of community museums and community-oriented cultural institutions”, there was never a single mention of the term “neighbourhood museum”, which tended to be discussed in the context of community museum. It is an advance that discussion about such a type of museum has begun, but unluckily not under its true name.

The work of a neighbourhood museum is a set of examples of a specific kind of museum, which deals with its own, local urban community. At the same time, through these examples, consideration is given to the origin, development, themes handled and purpose of the neighbourhood museum.

The museums and museological campaigns presented in the present paper are the Anacostia Neighborhood Museum of Washington, the Netherlandish Volksbuurtmuseum of Utrecht, District Six Museum of Johannesburg, El Museo del Barrio of New York, Ecomuseu quarteirão cultural do matadouro of Rio de Janeiro, FHXB Friedrichshain-Kreuzberg Museum of Berlin, the project Neighbourhood Museum of the Counteraction Association of Young Museologists of Zagreb, and the Zagreb Neighbourhoods Project of Zagreb City Museum. Examples of museums and museological campaigns from four continents are cited in order to show something of the diversity involved and indicate the clear need for the preservation of the micro-heritage, independent of the location or culture from which it derives.

Neighbourhood museums are devoted to their own immediate urban community and are a natural expression of sudden urban development. This development means that municipal or city museums do not unfortunately have the capacity to devote themselves to or to identify the value of the multiple identities of their towns. At this moment, then, a local need arises for the foundation of an institution or an action that will stop their histories and specific features falling into oblivion, that will explore, record and preserve their identities.

What is common to neighbourhood museums, apart from their urbanism, is their community. The community that has often founded and supported them, the community that is their theme and their main purpose. At the same time, this is the reason why the neighbourhood museum is more often discussed within the concept of the eco-museum, and less often as an independent and distinct museum concept. We can find the reason for this in the comprehensiveness of the eco-museum, the similar methods and ideas of which contribute to coexistence among people, their surroundings and heritage.

Still, neighbourhood museums have shown that they do have a distinctiveness of their own, that they are live organisms that grow with their surroundings and community, and that this is a type of museum that we shall meet with increasingly in the future.

Napomena: Tekst *Muzeji susjedstva* autorice Mirjane Andrić je diplomski rad obranjen na Sveučilištu u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti.

Mentorica: dr. sc. Žarka Vujić, red. prof.

Zagreb, srpanj 2013.